

УДК 339.13:664.12(477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦУКРУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

О.П. Красняк, к.е.н.

Вінницький національний аграрний університет

Досліджено становлення ринку цукру в Україні, проаналізовано його сучасний стан, обґрунтовано шляхів вдосконалення механізму його регулювання на рівні держави.

Ключові слова: ринок цукру, експорт, імпорт, державне регулювання.

Вступ. Відродження цукробурякового виробництва в Україні, формування та розвиток внутрішнього й зовнішнього ринків цукру перебувають у площині стратегічних напрямів здійснення глибоких соціально-економічних перетворень в агропромисловому комплексі у процесі створення демократичної незалежної держави. Це зумовлюється як важливим значенням цукру в продовольчих ресурсах, так і сприятливими природо-економічними умовами України у розвитку цукробурякового виробництва.

Тривала системна економічна криза, яка охопила всі галузі агропромислового комплексу, особливо відчутно позначилась на цукровому виробництві, призвела до занепаду буряківництва як провідної рослинницької галузі, руйнування матеріально-ресурсного потенціалу цукрової промисловості, різкого спаду виробництва цукру й витіснення вітчизняних товаровиробників із зовнішнього продовольчого ринку.

Постановка завдання. Значний вклад у дослідження теоретичних і практичних питань, пов'язаних із розвитком ринку цукру в період формування ринкової економіки в аграрному секторі зробили науковці - економісти В. Андрійчук, Ю. Білик, В. Бондар, Й. Завадський, В. Зіновчук, М. Коденська, В. Пиркін, В. Юрчишин, П. Саблук, О. Шпичак, Є. Імас, О. Заєць та багато інших вітчизняних та зарубіжних науковців.

Результати. Цукробуряковий підкомплекс є однією з найважливіших стратегічних галузей агропромислового виробництва країни, а одне з провідних місць в системі ринків належить ринку цукру, як з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, так і використання експортного потенціалу.

Багато дослідників ринку цукру віддають перевагу комплексному підходу до організації виробництва, включаючи виробництво сировини і виробництво цукру, його реалізації. Як відмічає О.С. Заєць, неправомірно зводити ринок до відносин обміну, адже суть ринку цукру проявляється в його функціях.[1].

Досить часто в економічній літературі зустрічаються визначення ринку, що характеризують його як сукупність економічних взаємовідносин між

продавцями і покупцями. М. Ю. Коденська, зазначає, що поняття ринку, як сфери товарообігу, послуг і капіталу, включає формування і реалізацію економічних взаємовідносин, що виникають у процесі купівлі-продажу товарів і послуг, а «риннок» визначає як систему товарно-грошових відносин, суттю яких є прискорення кругообігу товарів, послуг і капіталу, вони формуються в певному економічному просторі різних рівнів з різними обсягами товарообігу, його структурною і ринковою інфраструктурою [2].

Ми підтримуємо думку О.В. Крисального, що перехід аграрного сектора економіки до ринкових відносин потребував здійснення кардинальних змін в основних принципах функціонування системи державного регулювання виробничо-економічних процесів, сутність яких полягає з одного боку у зменшенні всеохоплюючого впливу державного економічного механізму регулювання господарської діяльності галузей, значного послаблення втручання владних структур в економічні процеси, а з другого – у зміні існуючих в адміністративно-плановій економіці форм і методів методами ринкової економіки. Йдеться про чітке визначення функцій державних органів регулювання розвитку економіки на перехідному етапі, адже тільки держава може забезпечити політичну й економічну свободу всім суб'єктам господарської діяльності, створити надійний механізм захисту населення країни від об'єктивного впливу стихії ринку, та як система політичної влади може здійснити соціально-економічні реформи [3].

На нашу думку, основна проблема, полягає у пошуку раціонального співвідношення елементів державного та вільного ринкового регулювання враховуючи умови функціонування та етапи становлення і розвитку ринку, зокрема ринку цукру.

Основними споживачами цукру в Україні виступають населення та виробники кондитерських виробів (їх питома вага становить понад 70%), виробники лікєро-горілочаної продукції та молочних консервів (5% по кожному), виноробні підприємства і виробники хлібобулочних виробів, виробники пива (3,5% по кожному), виробники безалкогольної продукції та соусів й майонезу (2,3% по кожному), виробники соків (2,2%), виробники кисломолочної продукції та мороженого (1,9%) та інші (менше 1%) [4].

Відносно до концепції національної безпеки України, цукор відноситься до категорії стратегічних продуктів, які забезпечують економічну безпеку країни. Однак при поточному стані справ в цукробуряковому комплексі Україна не в змозі забезпечити внутрішнє споживання тільки за рахунок цукру з цукрових буряків, і тому виробництво цукру в Україні має змішаний характер, тобто близько 10-30% цукру виробляється шляхом переробки тростинного цукру-сирцю.

Успіх роботи галузі залежить також від високопродуктивної переробки цукрових буряків при обов'язковому дотриманні технологічного режиму, який розроблено з урахуванням якості сировини. Переробку цукросировини здійснювали 56 цукрових заводів загальною потужністю 180,47 тис. т. а 8

підприємств тимчасово законсервовано через недостатню кількість цукросировини.

Першими копання цукрових буряків розпочали у кінці серпня цукрові заводи Вінницької, Полтавської та Черкаської областей. Основні показники роботи при переробці цукрових буряків наведені у таблиці 1.

В цілому по Україні у 2009 році працювало 56 цукрових заводів загальною потужністю 180,47 тис. т це на 26 заводів менше минулого року. На цукрові заводи в 2009 році прийнято 9,44 млн. т цукрових буряків з цукристістю в середньому 16,85%, проте 12,54 млн. т та цукристістю біля 16,05% минулорічного. Вихід цукру по Україні від початку виробництва склав 13,72% проте 12,85% минулого року.

У виробничому сезоні 2009 року на цукрові заводи надходили цукрові буряки різної якості від нормальних до незрілих коренеплодів, вражених хворобами, підв'ялені, які мали низьку волого утримуючу здатність і не могли зберігатися більше 2-3 діб. При зберіганні цукрових буряків більше 3 діб спостерігалось загнивання коренів, виникали ускладнення при їх переробці на всіх ділянках технологічної схеми та збільшувались невраховані втрати цукру. В середньому по галузі втрати цукросировини склали 2,45% до маси прийнятих буряків проти 2,5% минулого року.

Кабінет Міністрів України на період 2009/2010 маркетингового року визначив обсяг поставки цукру на внутрішній ринок (квота «А») – 1984 тис. т. Виробництво цукру з цукрових буряків урожаю 2009 року – 1297 тис. т [4].

Таблиця 1. Показники переробки цукрових буряків урожаю 2009 року

Показники	Роки		2009 до 2008 (+,-)
	2008	2009	
Прийнято буряків, млн.. т	12,54	9,44	-3,10
Перероблено буряків, млн.. т	12,23	9,21	-3,02
Вироблено цукру, тис. т	1573,0	1267,0	-306
Середньодобова переробка буряків на 1 завод, т	3132	3344	+212
Цукристість буряків при прийманні,%	16,05	16,85	+0,80
Цукристість стружки,%	15,60	16,37	+0,77
Різниця між цукристістю буряків та стружки,%	0,45	0,48	+0,03
Вихід цукру,%	12,85	13,72	+0,87
Загальна різниця між цукристістю буряків та виходом цукру,%	3,20	3,13	-0,07
Втрати цукру у виробництві,%	0,88	0,79	-0,09
Вміст цукру в мелясі,%	1,87	1,86	-0,01
Коефіцієнт заводу,%	82,38	83,82	+1,44
Коефіцієнт виробництва,%	78,07	79,42	+1,35
Простої, всього з/діб, в т. ч.:	197,44	112,33	-85,11
позацехові	173,21	92,94	-80,27
цехові	24,73	19,39	-5,34
Працювало заводів	70	56	-26

Застосування методу квотування є одним із регуляторів цукрового виробництва і ринку цукру. Ефективність застосування квот підтверджується широкою практикою багатьох цукрових країн світу. Основною метою квоти є стабільне забезпечення населення держави цукром та регулювання обсягів його поставки на внутрішній ринок.

На початок 2009-2010 МР перехідні запаси цукру минулих років склали 560 тис. т, що відповідає балансу попиту і пропозиції. Для створення нормативних перехідних запасів на 1 вересня 2010 року в обсязі 445 тис. т передбачається імпорт цукру-серцю з тростини в межах тарифної квоти на 2009 рік – 39,5 тис. т та 2010 рік – 267,8 тис. т. Оптові ціни попиту на внутрішньому ринку станом на 10 березня 2010 року коливаються в межах 5900 – 7900 грн. за тонну. Витрати на виробництво 1 т цукру, виробленого у сезон цукроваріння 2009 року, у середньому по Україні з урахуванням ПДВ складають 5500 грн.

Внутрішній ринок у 2009 році залишався незахищеним від імпорту цукру з Республіки Білорусь, який в основному, ввозився і реалізувався (76,5 тис. т) в рамках Угоди про вільну торгівлю та вироблений із цукру-сирцю з тростини, і собівартість якого нижче бурякового.

У 2009 році експорт цукру білого із України склав 24,7 тис. т проте 8,5 тис. т минулорічного, імпорт за період 2008 року не здійснювався, а в 2009 році він склав 77,4 тис. т (рис.1). Крім того в Україну ввозяться цукрозамінники, які в останній час набули широкого використання у харчовій промисловості і зайняли значний сегмент вітчизняного ринку цукру.

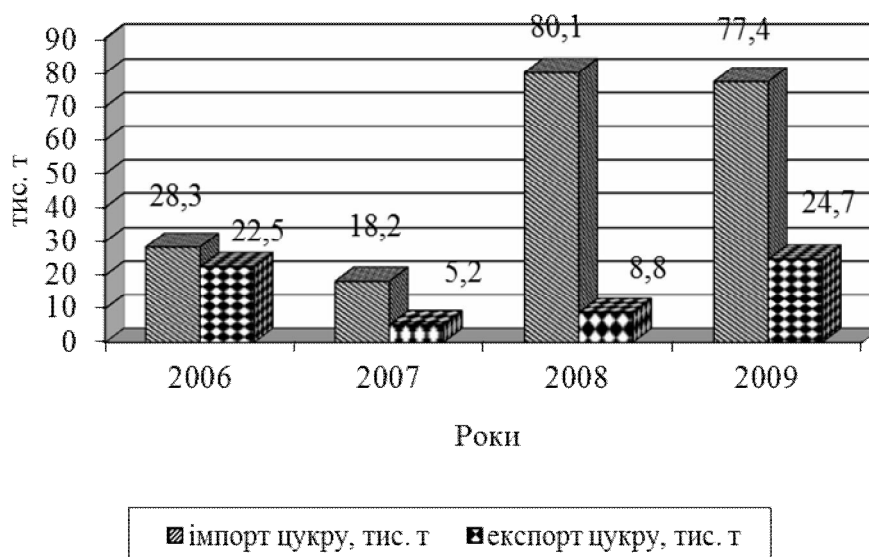

Рис.1. Динаміка обсягів імпорту та експорту цукру

За оцінками науковців та експертів цукрозамінники займають долю ринку цукру в обсязі щонайменше 300-350 тис. т, це двомісячна потреба внутрішнього ринку (кожна людина в Україні щорічно споживає цукрозамінників еквівалентно 8-9 кг цукру) [4]. Слід звернути увагу, що наслідки вживання цукрозамінників на даний час достатньо не вивчені.

Варто наголосити, що національні виробники в повному обсязі забезпечували потребу внутрішнього ринку власним буряковим цукром (рис.2).

Надлишок цукру на внутрішньому ринку, про який свідчить цінова ситуація останніх років, призвів до стихійного закриття цукрових заводів, зменшення площ посіву, скорочення робочих місць.

Вступ України до Світової організації торгівлі додатково загострює ряд проблем цукробурякового комплексу і вимагає додаткових заходів захисту вітчизняного ринку для забезпечення динамічного розвитку всіх відповідних галузей, підвищення ефективності і конкурентоспроможності, досягнення на цій основі надійної продовольчої безпеки країни, при цьому, держава повинна сприяти формуванню, розвитку та регулюванню ринку цукру.

Нині в більшості країн-товаровиробників цукру застосовуються виважені економічні механізми державного регулювання внутрішніх ринків цукру, які знаходяться у постійній взаємодії з розвитком міждержавних його ринків. Державні заходи поділяються на дві основні групи (рис. 3).

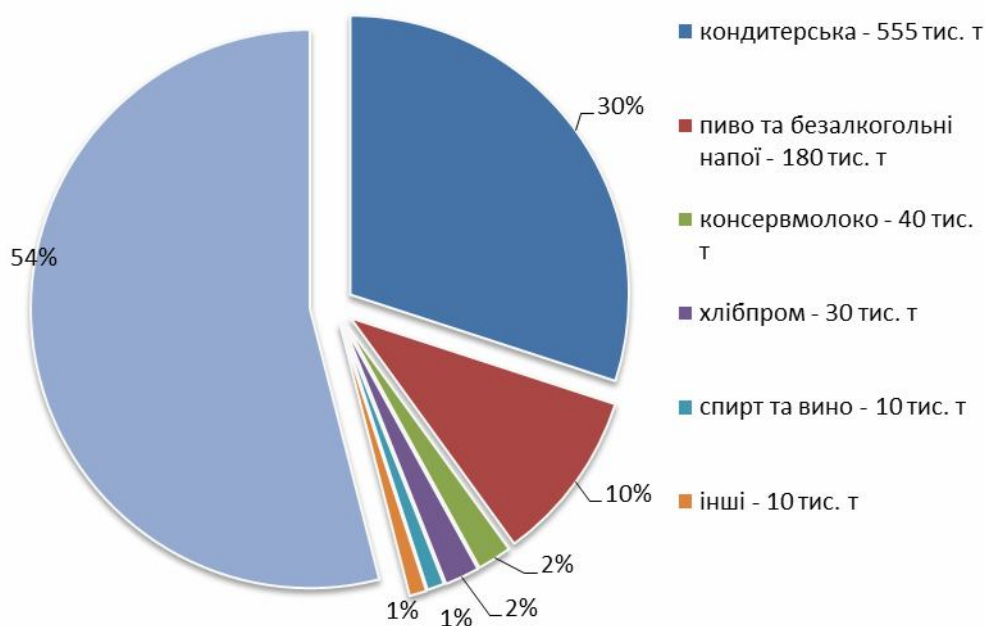

Рис. 2. Структура споживання цукру на внутрішньому ринку України у 2008-2009МР

З рисунку видно, що до першої належать заходи внутрішньодержавної господарської політики у виробництві та реалізації цукру. Вони пов'язані з проблемою землекористування, організацією управління цукровою промисловістю, забезпеченням виробництва трудовими та матеріально-технічними ресурсами, з податковою системою тощо. До другої групи належать заходи зовнішньогосподарської політики держави, тобто проблеми регулювання ввезення і вивезення цукру, технічних засобів, хімічних матеріалів, насіння, визначення залізничних та інших тарифів перевезення,

митні платежі.

Майже всі країни-виробники бурякового цукру зокрема країни Європейського Союзу, застосовують систему економічних механізмів державного регулювання ринку цукру. Ці механізми включають насамперед квотування виробництва і реалізації цукру, гарантування цін на нього, регулювання зборів на ввезення цукру тощо.

Кризову ситуацію виробництва цукрових буряків і цукру в Україні не можна подолати без рішучих державних заходів економічного, правового й організаційно-технологічного характеру. Досвід зарубіжних країн переконливо свідчить, що через державне регулювання ринку цукру можна вирішити проблему відродження цукробурякового виробництва, відновити імідж України на світовому ринку.

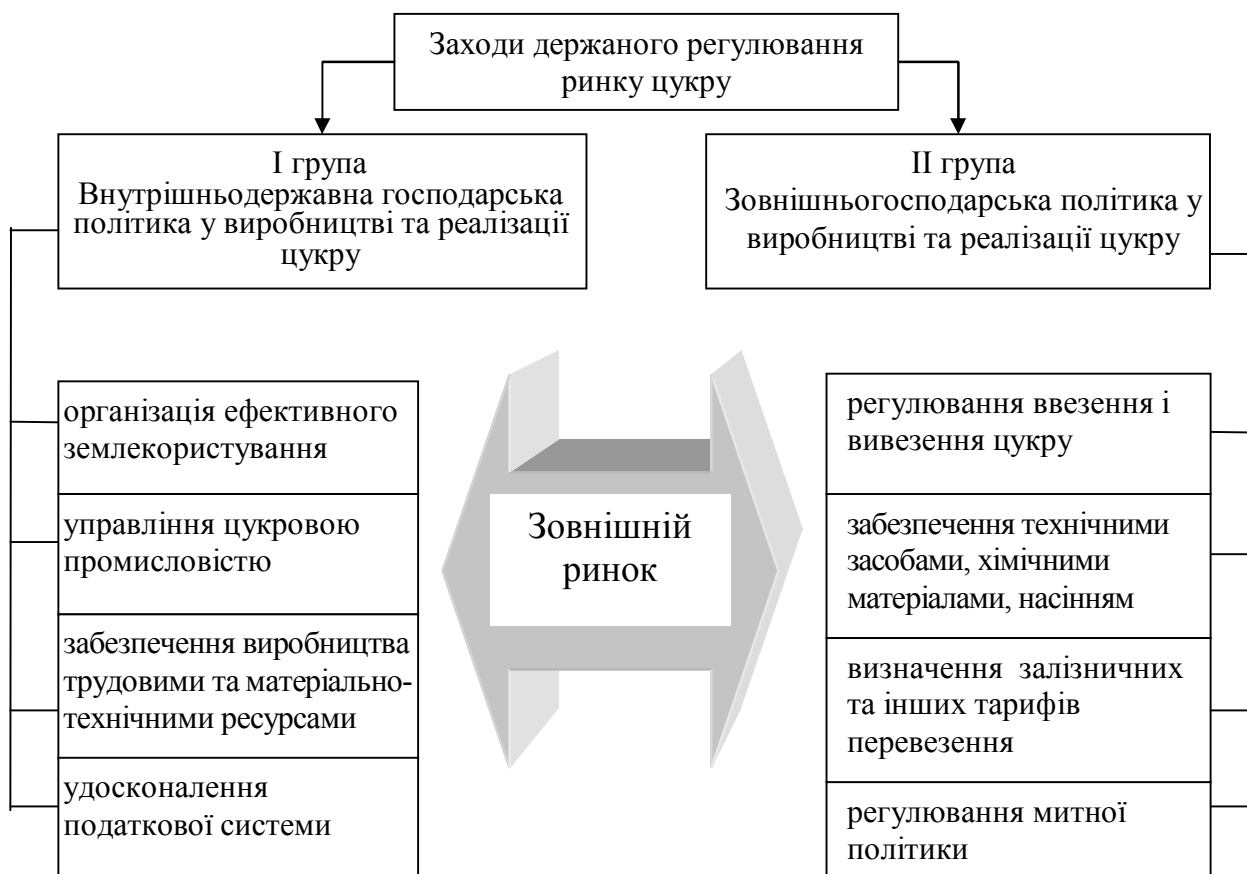

Рис.3. Економічні заходи державного регулювання ринку цукру

Висновки. Цукрова промисловість України завжди була стратегічно важливою галуззю і займала провідне місце в економіці країни. Цукор є потенційно високоліквідним товаром, як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку. Галузь тісно пов'язана з багатьма іншими виробництвами і тому залишається і сьогодні найважливішою складовою продовольчої та технологічної незалежності держави.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що протягом останніх двох років в Україні намітились позитивні тенденції до збільшення виробництва власного бурякового цукру для забезпечення потреб внутрішнього ринку та значно зросла зацікавленість товаровиробників до вирощування цукросировини, поступово відновлюється конкурентоспроможність та експортний потенціал галузі, створюється привабливий інвестиційний клімат та передумови для виведення галузі на рівень передових країн світу.

Література

1. Заєц О.С. Сахарная промышленность в Украине. Становление, развитие, реструктуризация. К.: Наукова думка, 2004. – 325 с.
2. Коденська М.Ю. Цукробурякове виробництво України. – К.: ДОП ІАЕ УААН, 1998. – 55 с.
3. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у ХХІ столітті. – К.: ІАН УААН, 2001. – 638 с.
4. Матеріали науково-технічної конференції цукровиків України «Цукровий бізнес в умовах національного та світового ринку» - К.: «Цукор України», 2010. – 226 с.

Summary

Tendencies of development of sugar market in Ukraine: problems and perspectives / Krasnyak O.P.

The article studies the formation of sugar market in Ukraine, analyses its present – day condition, substantiates the ways of improvement the mechanism of its regulation at a state level.

Key words: sugar market, export, import, state regulation.

УДК 332.12:330.111.4(477)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ХАРАКТЕР ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Матвієнко Р.О., к.е.н.
РВПС України НАН України

Розглядається питання комплексного розвитку продуктивних сил з вектором на збереження стабільного економічного зростання. Розкрито